

LAW SCIENCES

PROBLEMS OF DUAL CITIZENSHIP IN THE CURRENT CRISIS CONDITIONS

ПРОБЛЕМИ ПОДВІЙНОГО ГРОМАДЯНСТВА В СУЧАСНИХ КРИЗОВИХ УМОВАХ

Iryna Kyrychuk¹
Halyna Vasylichuk²

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-379-8-5>

Громадянство для людини має принципове значення, оскільки визначає її політичний і соціальний статуси, матеріальне й духовне благополуччя. Особа, яка має статус громадянина, визнається суб'єктом належних прав, свобод та обов'язків, які у своїй сукупності визначають її соціальне становище у виробництві та розподілі суспільних благ, в управлінні державними і суспільними справами, у системі суспільних відносин загалом.

Завдяки громадянству для людини розширюється можливість користуватися державними гарантіями своїх прав і законних інтересів як всередині країни, так і поза її межами [1, с. 65]. Закон визначає громадянство як певний правовий зв'язок між особою і державою без зазначення її етнічного походження.

Кожній особі надається право мати статус громадянина, підстави і способи набуття якого залежать від законодавчих норм конкретної держави. Множинне (подвійне) громадянство (біпатризм, поліпатризм) – це правове становище фізичної особи, яка одночасно перебуває у громадянстві двох чи більше країн.

Фахівці вважають, що на сьогодні отримання подвійного громадянства становить пряму небезпеку для України і світових держав, а також загрожує національній безпеці будь-якої країни. В умовах зовнішньої загрози з боку Росії щодо України проблема подвійного громадянства є дуже актуальною. Хоча згідно Конституції України подвійне громадянство заборонене, українці де-факто дедалі частіше отримують таке громадянство з Румунією, Угорщиною, Росією та низкою інших

¹ Volodymyr-Volynskyi Applied College, Ukraine

² Volodymyr-Volynskyi Applied College, Ukraine

країн. Стан розробки проблеми подвійного громадянства не може вважатись достатнім. Передусім варто зазначити, що в Україні не визначено процедуру декларування набутого громадянства іншої країни. Законом не встановлено, як саме громадяни України мають декларувати друге громадянство. Адже в Україні немає форм фіксації подвійного громадянства. Довести його наявність практично неможливо. У багатьох країнах (Ізраїль, Румунія, Угорщина тощо) не видають довідок про подвійне громадянство. Доведення факту наявності подвійного громадянства є важким.

Законодавство України в питаннях громадянства виходить з невизнання одночасної належності громадянина України до громадянства іншої держави. Стаття 4 Конституції України говорить, що «в Україні існує єдине громадянство» [1]. Статтею 2 Закону України «Про громадянство України» передбачено, що законодавство України про громадянство ґрунтується на принципі єдиного громадянства [3]. Якщо громадянин України набув громадянство інших держав, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України. Якщо іноземець набув громадянство України, то у правових відносинах з Україною він визнається лише громадянином України [3]. Однак дані урядових джерел багатьох сусідніх держав вказують на те, що з кожним роком збільшується кількість українців, які отримують паспорти вказаних держав.

У світі є держави, які допускають можливість подвійного громадянства. Це, зокрема, Австралія, Бельгія, Бразилія, Канада, Кіпр, Домініканська Республіка, Фінляндія, Греція, Ісландія, Іран, Ірак, Ірландія, Ізраїль, Італія, Йорданія, Латвія, Литва, Мексика, Чорногорія, Нова Зеландія, Сербія, Швеція, Сирія, Велика Британія, Сполучені Штати Америки. У законодавстві США немає поняття «подвійне громадянство». Однак американська влада не переслідує тих, хто прийняв присягу, зберігши при цьому за собою колишнє громадянство, хоча в американському паспорті прямо вказано, що «власник його не визнає більше жодного громадянства».

Щодо країн Європейського Союзу, то в них немає чіткого підходу до питання про подвійне громадянство. Одні європейські країни відкидають його, натомість інші дозволяють.

Існують як негативні, так і позитивні наслідки біпатризму. *Позитивними наслідками є:* додаткові гарантії реалізації та захисту прав і свобод особи; вигоди щодо права на проживання у двох і більше державах; право на повернення і збереження громадянства в змішаному шлюбі; держава, що приймає, легше інтегрує резидента з множинним громадянством, ніж іноземного громадянина, а держава походження зберігає зв'язок зі своїм громадянином; наявність значної кількості осіб із

множинним громадянством може сприяти інтенсифікації зв'язків між державами [5, с. 78].

Негативні наслідки подвійного громадянства: множинне громадянство здатне створити для індивіда додаткові обов'язки, виконати які або доволі складно, або ж занадто обтяжливо; неминучі колізії в правовому статусі особи з множинним громадянством через суперечності в законодавстві двох або більше держав вирішуються зазвичай не на користь цієї особи; третя держава може бути змушена вирішувати, якому громадянству особи з множинним громадянством надати перевагу; державою особа з множинним громадянством завжди буде сприйматися як недостатньо лояльна; особа може повноцінно користуватися правами й виконувати обов'язки лише перед однією державою, права і обов'язки перед іншою державою фактично є декларативними [5, с. 34].

Визнання подвійного громадянства, звичайно, є предметом політичних суперечок, і на це питання ніколи не має однозначної правильної відповіді. Багато країн відмовляються визнавати множинне громадянство з різних причин. В той же час інші країни визнають подвійне громадянство й користуються перевагами, які воно надає. В дискусії щодо цих питань немає нічого поганого; скоріше така дискусія – це те, чого Україна сьогодні потребує.

Найбільш загальним, базовим аргументом на користь визнання множинного громадянства є динаміка міжнародно-політичної ситуації. Світ швидко глобалізується і стає взаємозалежним, надаючи людям більше свободи вибору місця проживання. Стирання державних кордонів призводить до трансформації інституту громадянства. Іншою важливою перевагою є те, що подвійне громадянство являє собою певний символ визнання різноманіття, толерантності та свободи. В практичному сенсі воно допомагає поширювати свободу руху, інвестицій та підприємництва. В якомусь сенсі боротьба із подвійним громадянством перетворюється на боротьбу із часом.

Подвійне громадянство також краще сумісне із демократією, і це особливо помітно в сучасному світі. Право голосу пов'язане із громадянством. Чи має воно належати людям, які живуть у певній країні? Але не всі вони є її громадянами, особливо, якщо країна не визнає подвійного чи множинного громадянства. Виходом із очевидно несправедливої ситуації може бути надання не-громадянам права голосу. Більш далекоглядним та універсальним рішенням буде визнання подвійного громадянства. Визнання подвійного громадянства є також кращою відповіддю на більш розповсюджену ситуацію, коли мігранти мають власність, бізнес чи інші інтереси в більш ніж в одній країні. Право голосу для іноземців та право голосувати з-за кордону для експатріантів

може бути рішенням, але відкрите визнання множинного громадянства знов виявляється більш ефективним. Цілком природно, що питання подвійного громадянства викликає певне занепокоєння та створює деякі ризики. По-перше, воно дає змогу голосувати в принаймні двох різних державах – в той час як люди з одним громадянством голосують лише в одній. Здається, тут порушується принцип рівності. В подібних випадках необхідно гарантувати, що право голосу використовується виключно як засіб контролю над урядом, рішення якого можуть впливати на життя громадянина. Якщо громадянин має інтереси в двох країнах, він/вона повинен мати право й можливість впливати на уряд в обох. Крім цього, існує ризик того, що особи із подвійним громадянством просто знатимуть менше про закони, норми й правила кожної країни, ніж ті, хто мають лише одне громадянство [4, с. 23].

Особи з подвійним громадянством сприймаються правовими органами третіх держав так, як наче вони мають лише одне громадянство, і часто яке саме – вирішує суд. Крім того існують аспекти, пов'язані із військовою повинністю. Якщо особу призвали до збройних сил в одній державі, то в іншій державі її можуть звинуватити в ухиленні від військової служби або у службі в іноземних збройних силах. Існує відповідна Європейська конвенція, в якій йдеться про те, що особи з подвійним громадянством зобов'язані проходити військову службу лише в одній з країн. Україна, щоправда, не є стороною Конвенції, оскільки не визнає подвійного громадянства. Деякі ризики подвійного громадянства пов'язані із питаннями лояльності, патріотизму та національної ідентичності. Часто вважається, що подвійне громадянство послабляє відчуття патріотизму, оскільки особи з подвійним громадянством є членами двох різних суспільних груп одночасно. Крім того особи з подвійним громадянством, які мають інший світогляд, можуть загрожувати єдності всередині суспільства.

Україна також могла б укласти угоди про подвійне громадянство із іншими державами, ще далі розширюючи такі можливості, а також захищаючи права українців, які мешкають закордоном. Зв'язок між громадянством та підірванням національної безпеки залишається незрозумілим, а формальне громадянство не стає мірилом патріотизму. Деякі країни навіть приймають осіб із подвійним громадянством до власних збройних сил, щоправда професійних. Для армій, що утворюються шляхом призову, подвійне громадянство дійсно може стати викликом, оскільки такі армії значною мірою покладаються на готовність солдатів воювати та помирати за свою країну з почуття патріотизму. Подвійне громадянство може підірвати як лояльність, так и військову здатність в таких випадках.

До певної міри негативне ставлення до інституту подвійного громадянства обумовлене поточними політичними реаліями України – потребою у внутрішній консолідації та мобілізації суспільства, розбудовою національної ідентичності довкола традиційних маркерів, а також відсутністю професійної армії – і необхідністю тримати високий рівень обороноздатності. Але, з іншого боку, довгострокові історичні тенденції поступово збільшують тиск і роблять подвійне громадянство все більш привабливим.

Множинне громадянство – це сильна відповідь на зростання транснаціональних відносин в епоху глобалізації. Воно є ознакою світу, що змінюється. Міграційні процеси слугують одним із двох головних каталізаторів дебатів навколо подвійного громадянства. Іншим таким каталізатором є трансформація ролі держави. З іншого боку, люди користуються множинним громадянством як інструментом збільшення своїх економічних або фінансових можливостей або соціальної реалізації. Набуття іншого громадянства, як правило, визначається саме такими, а не політичними факторами. Ставлення людей до інституту громадянства відображає, в тому числі, й ставлення до соціально-економічних перспектив, які здатна (чи нездатна) надати та чи інша країна. Подвійне громадянство добре співіснує із принципами ліберальної демократії: люди, які мають інтереси в різних суспільствах, повинні не тільки підкорятися законам цих суспільств, але й брати участь у їх виробленні. Для України подвійне громадянство може бути корисне тим, що може допомогти їй захистити національні інтереси, зміцнити єдність громад в країнах, куди прямують великі групи емігрантів, а також покращити відносини із західними сусідами. Але існують фактори, які суттєво зменшують шанси на впровадження інституту подвійного громадянства в Україні найближчим часом. До них відносяться надмірна важливість етно-символічних елементів національної ідентичності; публічне підкреслення важливості ролі патріотизму; та – можливо найважливіше – структурна слабкість держави [4, с. 43].

Отже, питання подвійного громадянства є дуже неоднозначним і саме тому потребує подальшого докладного розгляду аргументів противників і прихильників подвійного громадянства. Видається доцільним встановити обов'язок громадянина повідомляти про факт отримання іншого громадянства уповноважені органи держави. Держава повинна підвищувати рівень життя свого населення, створювати комфортні умови для того, щоби громадяни пишалися і цінували громадянство своєї держави. Національна свідомість громадян повинна домінувати над меркантильними поглядами. Міжнародні договори повинні бути ефективним засобом для розв'язання цієї проблеми.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Вісник Верховної Ради України*. 1996.
2. Європейська конвенція про громадянство від 6 листопада 1997 року. Стаття 2. *Офіційний вісник України*.
3. Закон України «Про громадянство України» від 18.01.2001 зі змінами та доповненнями. *Вісник Верховної Ради України*. 2001. № 13.
4. Коломієць О. А. Інститут подвійного громадянства у міжнародному праві: проблеми і перспективи. *Наукові праці МАУП*. 2010. Вип. 1(24). С. 296–301.
5. Тарасюк Г. Проблема реалізації принципу єдиного громадянства в Україні. *Економіка, фінанси, право*. 2009. № 8.